

ОБОВ'ЯЗКОВА ВАКЦИНАЦІЯ НА ТЛІ ЛЮДСЬКОЇ СВОБОДИ

COMPULSORY VACCINATION AGAINST THE BACKDROP OF HUMAN FREEDOM

Тегза А.,
студентка 2 курсу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Бадида А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті проаналізовано питання, пов'язані з розглядом обов'язкової вакцинації як державного втручання до прав людини, що може призвести до обмеження певних прав і свобод.

З цією метою аналізується судова практика зарубіжних країн, зокрема Італії, практика Європейського суду з прав людини та Верховного Суду України. Особлива увага акцентується на обов'язковості вакцинації, внаслідок чого досягається мета - загальне благо у формі права на безпеку та охорону здоров'я. Все частіше відсутність щеплення у кожної конкретної людини починає сприйматися як загроза громадському здоров'ю, що призводить до дискусії про обсяг позитивних обов'язків у цій сфері з боку держави. Важливим при цьому залишається захист людської свободи та верховенства права.

У статті наголошується на проблемах, що виникають під час вакцинації, а саме – довіра до лікарів, якість власне вакцин та виникнення так званих «антивакцинаційних рухів», які створюють загрозу для колективного імунітету суспільства. Крім того, зазначається, що на даний момент відсутня єдина перевірена стратегія реалізації політики вакцинації, що застосовувалася б у всіх чи в більшості країн Європи. Так, в зв'язку з цим, одні країни використовують широкий спектр заходів рекомендаційного і просвітницького характеру, а інші застосовують політику запровадження законом списку обов'язкових вакцин і санкцій при відмові від них. Зроблено висновок, що обов'язкова вакцинація, яка встановлена законом, узгоджується з людською свободою та верховенством права, оскільки є пропорційним засобом для досягнення важливої суспільної мети – захисту здоров'я населення, а відтак – прав людини у цій сфері. Загрози новітніх пандемій останнім часом лише стверджують такий висновок, оскільки йдеться про захист навіть людського життя (права на життя), а не лише здоров'я. Основним засобом протидії COVID-19 вважається створення та запровадження вакцини. При цьому важливими питаннями залишаються методи впровадження

вакцинації з боку держави, співвідношення в них санкцій закону із діалогом та переконанням суспільства.

Ключові слова: права людини, вакцинація, обов'язкова імунізація, антивакцинаційний рух, колективний імунітет.

The article analyses the issues related to the consideration of compulsory vaccination as a state interference in human rights, which may lead to the restriction of certain rights and freedoms.

According to this aim, the law case of foreign countries, particularly in Italy and also the law case of the European Court of Human Rights and the Supreme Court of Ukraine were analyzed. Special attention is paid to the obligation to vaccinate, as a result of which the goal is achieved - the common good in the form of the right to safety and health. Increasingly, the lack of vaccination in each individual is beginning to be perceived as a threat to public health, leading to a debate about the extent of positive responsibilities in this area by the state. At the same time, the protection of human freedoms and the rule of law remains important.

The article emphasizes the problems that arise during vaccination, namely - confidence in doctors, the quality of the vaccines themselves and the emergence of so-called «anti-vaccination movements», which can cause a threat to the collective immunity of society. In addition to this, it is noted that at the present there is no single proven strategy for the implementation of vaccination policies that would be applied in all or most European countries. As a result, some countries use a wide range of advisory and educational measures, while others pursue a policy of introducing a list of mandatory vaccines and sanctions when waiving them.

It is concluded that compulsory vaccination, which is established by law, is consistent with human freedoms and the rule of law, as it is a proportionate means to achieve an important public goal - the protection of public health and, consequently, human rights. The recent threat of pandemics only confirms this conclusion, as it is about protecting even human life (the right to life), not just health.

The main means of counteracting COVID-19 is the creation and introduction of a vaccine. At the same time, the methods of introduction of vaccination by the state, the correlation of the sanctions of the law with the dialogue and convictions of the society remain important.

Key words: Human rights, vaccination, mandatory vaccination, anti-vaccination movement, collective immunity.

Постановка проблеми. Проблема вакцинації, методів її впровадження та співвідношення із правовими механізмами захисту прав людини є актуальною з багатьох точок зору. Слід визнати, що на сьогодні саме вакцинація є одним із найуспішніших медичних заходів, які щорічно рятують життя мільйонів людей є вакцини. Разом із застосуванням регулярної імунізації у більшості європейських країн було досягнуто високого та постійного рівня охоплення вакцинацією від багатьох хвороб,

що попереджаються з допомогою вакцин, зокрема, проти поліомієліту та дифтерії. Проте в останні кілька років проблема обов'язкової вакцинації є найбільш дискусійною. Сьогодні ряд країн переглядають свої стратегії та змінюють політику вакцинації. Одні займаються інформуванням населення та наданням їм свободи вибору, інші – реалізують політику обов'язкової вакцинації.

Окремі аспекти вакцинації досліджувалися вітчизняною правовою (О. Юдін, А.

Касумова, І. Толокова та інші) та зарубіжними науками (Д. Філіпп, Т. Сміт, Дж. Адлер то інші). Тим не менше, актуальність дослідження вакцинації, зокрема юридичних аргументів щодо обов'язковості чи необов'язковості зберігається та стає дедалі дискусійнішою.

Метою дослідження є аналіз питань, що впливають на реалізацію політики вакцинації, а також з'ясування юридичних питань, пов'язаних із розглядом вакцинації як обмеження прав і свобод людини.

Необхідність імунізації є очевидною, про що свідчить постійний ріст останнім часом випадків захворювання на кір. За даними ВОЗ у 2018 році більше 82 500 людей у 47 із 53 країн Європейського регіону були заражені кором [1]. Це найвищі цифри за десятиліття. У одному із своїх недавніх докладів ВОЗ визнала відмову від вакцинації «глобальною загрозою людству»[2].

Українці так само потерпають від спалахів вірусів, в тому числі кору, адже навіть при наявності вакцин (проти усіх 10 захворювань), колективний імунітет (коли вакциновані 95-97%) відсутній. До прикладу, в Україні вкрай низький рівень охоплення щепленнями від дифтерії та правця : вакциновані лише 70% дітей, дорослих - ще менше. 2018 року кожен другий дорослий не зробив необхідного щеплення [3].

Питання полягає у тому, яким чином держава може досягнути результату, коли є так званий «стадний» (колективний) імунітет. Слушною з цього приводу є думка комісара ЄС (доктор В. Андрюкайтіс): «Законна мета досягнення максимально можливого рівня імунізації може бути досягнута шляхом менш строгої політики, і більшість держав членів дотримуються політики прийняття «політики рекомендацій» або інше поєднан-

ня політики обов'язків/рекомендацій». Але сьогодні ряд європейських країн стають на шлях випробовування саме обов'язкової вакцинації, серед них Італія, Франція, Румунія тощо.

Приклад Італії. Конституційний Суд Італійської Республіки у 2018 році розглянув цікаву справу щодо вакцинації. Ним було встановлено, що в березні 2018 року вступив у силу Закон, який зобов'язує дітей робити 10 щеплень для зарахування у державні школи. Після «надзвичайної ситуації у зв'язку з кором» уряд вирішив зберегти обов'язок щодо вакцинації дітей віком до 16 років. Доречно щодо цього навести рішення у справі, де Суд розглянув дві заяви з регіону Венето – оскаржується Декрет-закон, що встановлює невідкладні положення щодо щеплень. У положеннях перелічено 10 вакцин, що є обов'язковими для неповнолітніх дітей (4 з них були обов'язковими, а статус інших 6 – підвищено з рекомендованих до обов'язкових). Відповідно закону, наявність у дітей обов'язкових щеплень – умова доступу до здобуття початкової освіти, тобто необхідна довідка про вакцинації, а недотримання цієї вимоги може спричинити адміністративні штрафи. Заявник стверджував, що ці вимоги надмірно звужували гарантовані конституцією свободи індивідів та регіональної автономії. Суд не погодився з цим і вперше описав історію законодавства про вакцини в Італії. Крім того, суд позначив сучасний епідеміологічний стан в Італії як «тривожне зниження рівня охоплення вакцинами до рівнів, які вважаються тривожними національними та міжнародними організаціями охорони здоров'я», а також вказував на відсутність наукової бази для популяризації думки, що вакцини є марними або небезпечними. Суд зробив кілька висновків: 1) термінові положення були відповідні; 2) у медичній прак-

тиці рекомендація і зобов'язання – це схожі поняття, а отже, зміна шести щеплень від рекомендованої до обов'язкової категорії не являлося зміною їх статусу; 3) закон базується на юридичному обов'язку і законодавець залишив простір для відносин з громадянами на основі інформації, діалогу, переконання. Він закликав до співбесіди між органами охорони здоров'я та батьками. Тільки після цього – штрафи, які цим законом ще й були пом'якшені; 4) за певних умов регіони можуть експериментувати з визначенням певних вакцин як обов'язкових чи рекомендованих, але законодавець у майбутньому може розширити цю гнучкість і на інші вакцини, якщо це буде необхідно, за умови відповідних епідеміологічних змін [4].

До речі, Верховний Суд України у одному із своїх рішень також підтвердив, що вакцинація є обов'язковою, а невакцинованим дітям не можна відвідувати дитячі садочки (ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб»). Серед ряду аргументів, слід звернути увагу на наступне: «у справі, яка переглядається, індивідуальне право (інтерес) відмовитися від щеплення матір'ю дитини при збереженні обсягу прав дитини на здобуття освіти, у тому числі в дошкільних закладах освіти, протиставляється загальному праву (інтересу) суспільства, інших батьків та їх дітей, які провели у встановленому державою порядку щеплення, зокрема перед направленням дітей до навчального закладу для здобуття освіти. Внаслідок встановлення такого балансу досягається мета - загальне благо у формі права на безпеку та охорону здоров'я, що гарантовано статтями 3, 27 та 49 Конституції України». У цьому ж рішенні одним із аргументів також є рішення ЄСПЛ у справі «Соломахін проти України» (2012) [5].

Довіра до вакцинації є важливим елементом у системі охорони здоров'я. Це важливий показник роботи уряду та ефективності соціальної політики. Успіх у подоланні хвороб і вакцинації залежить від рівня довіри до вакцини та медичної допомоги.

До речі, близько 80% людей щорічно користуються мережею Інтернет для пошуку медичної інформації і мало хто обговорює ці результати з органами охорони здоров'я. Багато людей поширюють дезінформацію про вакцини та отримують вигоду від поширення таких неточностей [6].

Відповідно, існує серйозна проблема як у світі, так і в Україні, яка стосується поняття «анти вакцинації». Зростання анти вакцинаційних рухів є серйозною загрозою для здоров'я людей та колективного стадного імунітету. Часті спалахи хвороб не лише створюють навантаження на національні системи охорони здоров'я, але й призводять до загибелі людей із смертельним результатом. Тому дуже важливо, щоб лікарі, вчені, уряди об'єдналися, щоб очолити рух у напрямку вакцинації. Дослідження показали, що батьки, які налаштовані зробити дитині щеплення, можуть бути збиті із цього шляху дезінформацією і це примушує їх сумніватися у своєму виборі [7].

У одному з нещодавніх розпоряджень Кабінету Міністрів України також йдеться про проблеми, які потребують розв'язання на шляху до захисту населення від інфекційних хвороб. Крім низького рівня поінформованості батьків, уряд називає відсутність належного рівня фінансування, складні механізми державної реєстрації та ввезення на територію України лікарських засобів тощо [8].

У 2006 ВООЗ та ЮНІСЕФ розробили Глобальне бачення та стратегію імунізації (GIVS). Це перша в історії десятилітня рамкова програма, мета якої боротьба з за-

хворюваннями і смертністю від хвороб, що можуть бути попереджені за допомогою вакцин [9]. Серед цілей створення GIVS можна назвати імунізацію якомога більшої кількості людей та пред'явлення ряду нових доступних вакцин. Розроблено ряд напрямків реалізації програми, зокрема, необхідні надійні системи епіднадзора за хворобами та моніторингу програм. Крім того, викладено стратегії, такі як моніторинг управління вакцинами і безпеки вакцин, перехресні огляди програм для оцінки стану програм на рівні районів і медичних закладів. Так, GIVS дає можливість впливати на здоров'я населення, особливо на здоров'я бідних і маргіналізованих спільнот. Ця можливість пов'язана з великими проблемами для слабких систем охорони здоров'я [10].

Висновки. Однозначно, опираючись на дані ВОЗ та дослідження сучасної медичної науки, вакцинація населення є необхідною мірою для загального здоров'я усіх країн. Проблеми, що виникають у процесі реаліза-

ції пов'язані найчастіше з довірою до лікарів, якості власне вакцин тощо. Крім того, відсутня перевірена стратегія, яка могла б застосовуватися у всіх країнах членах Європи: одні «рекомендують», інші – «зобов'язують», але результат один – колективного імунітету немає у жодній країні.

Важливо підкреслити, що обов'язкова вакцинація, яка встановлена законом, узгоджується з людською свободою та верховенством права, оскільки є пропорційним засобом для досягнення важливої суспільної мети – захисту здоров'я населення, а відтак – прав людини у цій сфері. Загрози новітніх пандемій останнім часом лише стверджують такий висновок, оскільки йдеться про захист навіть людського життя, а не лише здоров'я. Основним засобом протидії COVID-19 вважається створення та запровадження вакцини. При цьому важливими питаннями залишаються методи впровадження вакцинації з боку держави, співвідношення в них санкцій закону із діалогом та переконанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. WHO Global vaccine action plan 2011-2020. World Health Organization. Geneva: WHO. 2013 URL: https://www.who.int/immunization/global_vaccine_action_plan/GVAP_doc_2011_2020/en/
2. Ten threats to global health in 2019. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/ten-threats-to-global-health-in-2019>
3. МОЗ України розпочинає кампанію з вакцинації від дифтерії та правця «Вакциновані – значить захищені». 29 липня 2019. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-ukraini-rozpochinae-kampaniju-z-vakcinacii-vid-difterii-ta-pravcja-vakcinovani---znachit-zahiszeni>
4. Judgment no. 5 year 2018. URL: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S_5_2018_EN.pdf
5. Постанова Верховного Суду України від 13.05.2019 року у справі № 682/1692/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81652333>
6. Tara C. Smith. Vaccine Rejection and Hesitancy: A Review and Call to Action. URL: <https://academic.oup.com/ofid/article-abstract/4/3/ofx146/3978712> 03 June 2020
7. Alexander Muacevic, John R Adler. The Anti-vaccination Movement: A Regression in Modern Medicine. Published online 2018 Jul 3. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6122668/>

8. Про схвалення Стратегії розвитку імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб, яким можна запобігти шляхом проведення імунопрофілактики, на період до 2022 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 27 листопада 2019 р. № 1402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2019-%D1%80#n82>

9. Global immunization vision and strategy. Progress report and strategic direction for the Decade of Vaccines Report by the Secretariat. WHO. Sixty-fourth world health assembly. 14 April 2011 // URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA64/A64_14-en.pdf?ua=1

10. Duclos Philippe. Global immunization: status, progress, challenges and future Published online 2009 Oct 14. doi: 10.1186/1472-698X-9-S1-S2